

'עזרה'

'חברת העזרה ליהודי גרמניה'; Hilfsverein Der Deutschen Juden. אגודה של יהודי גרמניה לפעילות סעד וחינוך בקרב ריכוזי יהודים נצרכים, שפעלה בשנים 1901-1941. בימי המשטר הנאצי סייעה ע' למהגרים יהודים מגרמניה.

ע' נוסדה בשנת 1901 ביוזמתה של קבוצת עילית של היהודים הפעילים בתחומי הכלכלה והתרבות, במטרה 'לקדם את ההתפתחות המוסרית, הרוחנית והכלכלית של האחים לדת' בעיקר במזרח אירופה ובמזרח הקרוב, והפצת הלשון והתרבות הגרמנית היתה אחת ממשימות היסוד. בקביעת המטרה בלט הרצון לסייע לקיבוצים יהודים נצרכים ועם זאת להדגיש את הפטריוטיות של יהודי גרמניה. בתקופת היסוד עמדו בראש החברה פאול נתן, מנהיג ליברלי, אויגן לנדאו, מראשי הבנקאים בברלין, וג'יימס סימון, תעשיין ואספן אמנות נודע.

ע' התחילה את פעולתה בגליציה וברומניה, ואחר-כך הפנו פרעות 1904/5 ביהודי רוסיה את פעולת החברה לשם, והאגודה התארגנה, עם גורמי סעד יהודיים בארצות אחרות, לעזרת נחשולי המהגרים. במאמץ למצוא פתרון ליהודי רוסיה עברה התעניינותה של החברה בארץ-ישראל לשלב מעשי. ב-1904 נסע פאול נתן לראשונה לשם, ובעקבות מגע עם מחנכים בירושלים הוקמה מערכת החינוך של ע' בארץ-ישראל, בחלקה עברית ובחלקה דו-לשונית, עברית-גרמנית.

אחרי מלחמת-העולם הראשונה ריכזה החברה את עיקר מאמציה בסיוע להגירתם של יהודי מזרח-אירופה שנקלעו לגרמניה בדרכם אל מעבר לים. הניסיון שרכשה והכלים שהקימה עמדו לה, משנזקקו גם יהודי גרמניה, בעקבות עליית הנאצים לשלטון, לסיוע להגירה. הלחץ החל במרס 1933, ערב יום חרם אחד באפריל 1933. הסיוע שנתנה החברה הקיף את כל התחומים הנוגעים להגירה: מידע עדכני, שנלקט מפי מאות מודיעים מעבר לים, וייעוץ תעסוקתי; סידורים טכניים, פורמליים וכספיים, ובמידת הצורך גם מתן מענק כספי לתקופת המעבר. אותה עת היה מקס ורבורג הדמות המרכזית בע', ובראש הפעולה המעשית עמד מזכירה הכללי מרק וישניצר.

משהחלה ע' בפעולה לסייע להגירת יהודים מגרמניה, נקבעה חלוקת תפקידים ברורה: המשרד הארץ-ישראלי של הסוכנות היהודית טיפל בעולים לארץ-ישראל, וחברת ע' – בכל שאר המועמדים להגירה.

ההפוגה בלחץ להגירה, שהחלה בסוף 1933 ונמשכה כל שנת 1934 וראשית 1935, נתנה שהות לשיפור ההתארגנות ולתיכנון לטווח ארוך. במחצית השנייה של 1935 חלה תמורה מכריעה בהגירה, ועימה – בפעולת החברה. חל צימצום דראסטי באפשרויות העלייה לארץ-ישראל; נסתתמו מרבית אפשרויות הקליטה בארצות אירופה, ולעומת זאת החל לחץ חזק

של מבקשים להגר בעקבות פרסום חוקי נירנברג בספטמבר 1935. החברה הגדילה את מספר לשכותיה בערי גרמניה, יזמה אפשרויות, הגיבה ליעדים חדשים, והידקה את שיתוף-הפעולה עם גורמי סיוע יהודיים בעולם ועם מערכת של ועדים מקומיים בארצות היעד. ע' והג'וינט האמריקני עיבדו תוכנית ארבע-שנתית להגירה, מושתתת על ההנחה שיהיו 25,000 (לפי גירסה אחרת – 40,000) מהגרים לשנה פרט לעולים לארץ-ישראל. אותה עת אף גברה פעולת החברה להגירה והתיישבות קבוצתית, שבה ראתה ע' תרומה ייחודית לקיום היהודי.

עם החרפת הרדיפות על היהודים בשנת 1937, ובעיקר בעקבות פרעות 'ליל הבדולח' בנובמבר 1938, הפכה עבודת החברה לפעילות חירום, ועם זאת לא נזנח העיקרון של 'הגירה מתוכננת ומאורגנת'. נציגי החברה השתתפו בוועידת אוין בקיץ 1938, והגישו לראשיה תזכיר ובו הצעות מפורטות להגברת ההגירה וארגונה. ואולם, האפשרויות להגירה נשארו מצומצמות בצורה קיצונית ביחס לצרכים. החברה המשיכה לפעול כגוף עצמאי עד 1939, וכמחלקה ב'איגוד הארצי של היהודים בגרמניה' (Reichsvereinigung Der Juden) עד לאיסור ההגירה ב-1941.